

DOI: <https://doi.org/10.34921/amj.2026.1.020>**REVMATOİD ARTRİTLİ XƏSTƏLƏRDƏ STOMATOLOJİ XƏSTƏLİKLƏRİN
STRUKTURU VƏ YAYILMASI****Ş.R.Yusubova, R.M.Məmmədov, S.T.Hüseynova, A.R.Əlizadə, Ş.Ə.Məmmədova**
Azərbaycan Tibb Universitetinin Terapevtik Stomatologiya kafedrası, Bakı, Azərbaycan

Məqalədə revmatoid artritli xəstələrdə stomatoloji xəstəliklərin yayılmasını və strukturunu öyrənmək məqsədilə aparılmış tədqiqat işi haqqında məlumat verilmişdir.

Tədqiqata revmatoid artriti olan 123 pasiyent cəlb edilmişdir. 130 nəfər praktik sağlam şəxs kontrol qrupuna daxil edilmişdir. Revmatoid artritli xəstələrdən 78 nəfərdə (63,4%) parodontit müşahidə edilmişdir ki, bu da kontrol qrupundakı göstəricidən (33,8%) xeyli çoxdur. Revmatoid artritli pasiyentlərdən 54,7%-də diş daşının mövcudluğu, 36,6%-də isə parodontal ciblərin formalaşması müəyyən edilmişdir. Ağız gigiyenasını qənaətbəxş səviyyədə saxlayan 25 pasiyentdən 11-də diş daşları aşkarlanmışdır. Bundan əlavə, ağız gigiyenası zəif olan 50 pasiyentin 28%-də parodontal cib dərinliyinin 6 mm və ya daha artıq olduğu qeydə alınmışdır. Revmatoid artrit ilə parodontal xəstəliyin inkişafı arasında güclü korrelyasiya olması parodontal patologiyaların revmatoid artritli xəstələrinin klinik qiymətləndirilməsində nəzərə alınmasının zəruriliyini göstərir.

Açar sözlər: revmatoid artrit, generalizə etmiş parodontit, parodontal xəstəliklər

Ключевые слова: ревматоидный артрит, генерализованный пародонтит, заболевания пародонта

Keywords: rheumatoid arthritis, generalized periodontitis, periodontal disease

Son illərin tədqiqatları ağız boşluğu sağlamlığının vəziyyəti ilə revmatoid artrit (RA) daxil olmaqla bir sıra xronik xəstəliklər arasında əlaqə olduğunu göstərir. Revmatoid artrit oynaq ağrısı, oynaq zədələnməsi, sistemli iltihab və yanaşı xəstəliklər səbəbilə artmış ölüm göstəricisi ilə xarakterizə edilir [1,2]. Revmatoid artrit ən çox rast gəlinən autoimmun artropatiyalardan biri olaraq dünya əhalisinin təxminən 0,24-0,65%-ni əhatə edir [3].

Dünyada 10%-dən çox insan ciddi şəkildə parodontal xəstəlikdən əziyyət çəkir. Parodontal xəstəlik diş itkisinə səbəb olan əsas ağız boşluğu xəstəliklərindən biri hesab olunur [4]. Revmatoid artrit xəstələri sağlam şəxslərlə müqayisədə diş itkisinə 2,5 dəfə daha çox meyllidirlər [5]. Parodontal xəstəliyin ağırlıq dərəcəsi artritin aktivliyi ilə əlaqədardır və son tədqiqatlar göstərmişdir ki, qeyri-cərrahi müdaxilə parodontal xəstəliklər zamanı iltihabı azaldır və revmatoid artritin klinik nəticələrini yaxşılaşdırır [6].

Parodontit — alveolyar sümük, parodontal bağ və sement daxil olmaqla dişləri dəstəkləyən toxumaların destruksiyası ilə səciyyələnən, geniş yayılmış xronik iltihabi xəstəlikdir. Bu pato-

logiya diş itkisinə səbəb olan əsas faktor hesab edilir. Müxtəlif tədqiqatlar nəticələrində parodontit ilə bir sıra sistemli xəstəliklər, o cümlədən ürək-damar xəstəlikləri, böyrək xəstəlikləri, şəkərli diabet, revmatoid artrit və osteoporoz arasında statistik cəhətdən əhəmiyyətli əlaqələr aşkarlanmışdır [7].

Rematoid artrit zamanı parodontal xəstəliklərə səbəb olan proseslərin patogenetik mahiyyətini aydınlaşdırmaq, həm ağız boşluğu sağlamlığının, həm də revmatoid artritin klinik gedişatının yaxşılaşdırılması baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir. Parodontal xəstəlik və revmatoid artritin bənzər xüsusiyyətləri həm iltihabla əlaqəli toxuma və sümük itkilərinin baş verməsi, həm də genetik və ətraf mühit kimi risk faktorlarının olmasıdır. Infeksiyalara qarşı immun cavablar bu iki xronik iltihabi vəziyyət arasında əlaqə yaradan əsas mexanizmlərdən biri hesab edilir [8].

Parodontal xəstəliyin sistemli xəstəliklərin patogenezinə rolu ilə bağlı bir neçə mexanizm təklif edilmişdir. Parodontitli xəstələrində immun sistemin funksional vəziyyətinin pozulması da müşahidə edilir ki, bu da həmin şəxslərdə sistemli iltihabi və autoimmun

proseslərin inkişafına şərait yarada bilər. Digər tərəfdən, parodontal ciblərdə olan infeksiya və oportunist mikroorqanizmlər — bakterial antigenlər, qram-mənfi bakteriyalar, sitokinlər və digər proiltihabi mediatorlar vasitəsilə iltihabi reaksiyaların güclənməsinə və xronik xəstəliklərin ağırlaşmasına şərait yarada bilər [9,10]. Bu səbəbdən parodontal xəstəliklərin orqanizmin sağlamlığı üçün əhəmiyyətli risk faktoru kimi qiymətləndirilməsi vacibdir. Bütün bunları nəzərə alaraq, ölkəmizdə revmatoid artritli xəstələrdə stomatoloji xəstəliklərin yayılmasını və strukturu öyrənmək tədqiqatımızın əsas məqsədi seçilmişdir.

Tədqiqatın material və metodları. Tədqiqata Azərbaycan Tibb Universitetinin Tədris-Terapevtik klinikasına stasionar və ya ambulator şəkildə müraciət etmiş və həkim mütəxəssis tərəfindən revmatoid artrit diaqnozu qoyulmuş 123 xəstənin stomatoloji müayinəsinin nəticələri daxil edilmişdir. Kontrol qrupuna 130 nəfər hər hansı somatik xəstəliyi aşkar edilməyən (praktik sağlam) şəxs cəlb edilmişdir. Tədqiqata daxil edilmə meyarları aşağıdakılardan ibarət olmuşdur: 18-65 yaş, somatik xəstəliyin ən azı 3 il davam etməsi, klinik mütəxəssisin diaqnozu təsdiq etməsi və xəstənin tədqiqatda iştirak etməyə könüllü razılıq verməsi. Tədqiqatdan çıxarılma meyarlarına isə birincili osteoproz; digər somatik patologiyaların varlığı; onkoloji xəstəliklər; oral kontraseptivlərin qəbulu; hamiləlik və laktasiya dövrü aid edilmişdir.

Bütün xəstələrdə ağız boşluğunun gigiyenik vəziyyəti Greene-Wermillion gigiyenik indeksi, həmçinin ağız boşluğunun gigiyenik indeksi (OHI-S – Simplified Oral Hygiene Index) vasitəsilə qiymətləndirilmişdir. Qiymətləndirmə aşağıdakı şkalalar əsasında aparılmışdır: 0:1 – qənaətbəxş ağız gigiyenası, 1,1–2 – orta səviyyədə ağız gigiyenası, 2,1:3 – qeyri-qənaətbəxş ağız gigiyenası.

Dişlərin vəziyyətinin qiymətləndirilməsi üçün KPÇ (kariyes, plomb və çəkilmiş dişlər) indeksindən istifadə edilmişdir. Parodontun vəziyyətinin qiymətləndirilməsi Myulleman qınamma indeksi, Svarkova yod əmsalı, CPI (Community Periodontal Index) və GI (Gingival Index – qingival indeksi), Fuchs və Ramford indeksləri vasitəsilə aparılmışdır.

Tədqiqat prosesində aldığımız nəticələrin statistik işlənməsi Microsoft Office Excell 2007 programında, müvafiq elektron cədvəllər istifadə edilməklə Statistica 7.0 for Windows xüsusi paket vasitəsilə həyata keçirilmişdir. Tədqiqatdan alınmış rəqəmli göstəricilərin orta qiyməti (M), orta xətası (m) təyin edilmişdir. Bundan əlavə minimal (min), maksimal (max) dəyərlər qeyd olunmuşdur. Qruplararası fərqlərin dürlüslüyü və onun dərəcəsi Studentin t meyarı hesablanmaqla qiymətləndirilmiş, $p < 0,05$ alındıqda fərq statistik baxımdan etibarlı hesab edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri. Aparılmış müayinələrin nəticələrinə əsasən revmatoid artritli xəstələrin orta yaşı, xəstəliyin davam etmə müddəti, xəstələrin ümumi xarakterik xüsusiyyətləri 1-ci cədvəldə əks etdirilmişdir.

Cədvəl 1. Revmatoid artritli xəstələrin ümumi xarakteristikası

Göstəricilər	n=123
Cinsiyyət n (%)	
Qadın / Kişi	104 (84,5) / 19 (15,5)
Təhsil səviyyəsi n (%)	
Orta təhsil/peşə təhsili / Ali təhsil	84(68,3)/ 39 (31,7)
Yaş (M±m)	48,7±3,6
Revmatoloji xəstəliyinin müddət (il)	6,54±0,71
Revmatoid artritə görə müalicə alanlar, n (%)	107 (87)
Revmatoid artritə görə müalicə almayanlar, n (%)	16 (13)
Siqaret istifadəsi, n (%)	
İstifadə edənlər	14 (11)
İstifadə etməyənlər	109 (89)

Cədvəl 2. Qruplar üzrə rast gəlinən əsas stomatoloji xəstəliklərin yayılması

Rast gəlinən stomatoloji xəstəliklər	Revmatoid artritli xəstələr (n%) n=123		Somatik xəstəliyi olmayanlar n=130		Dürüstlük əmsali p
	Mütləq	%	Mütləq	%	
Parodontit	78	63,4	44	33,8	<0,001
Gingivitis	19	15,5	13	10,0	<0,001
Kariyes	109	88,7	117	90,0	>0,05
Pulpit	41	33,3	26	20,0	<0,05
Periodontit	27	21,9	15	11,5	<0,05
Selikli qısa xəstəlikləri	16	13,0	6	7,8	<0,01
Dişin sərt toxumasının qeyri-karioz xəstəliyi	18	14,6	12	9,2	<0,05

*Qeyd: * praktik sağlam şəxslərlə müqayisədə statistik əhəmiyyətli fərq*

Revmatoid artritli xəstələrdə və somatik xəstəliyi olmayan şəxslərdə əsas stomatoloji xəstəliklərin yayılması öyrənilmiş, somatik xəstəliyi olmayan şəxslərlə müqayisə edilmiş, alınmış nəticələr 2-ci cədvəldə ifadə edilmişdir.

Revmatoid artrit diaqnozu qoyulmuş xəstələr və somatik patologiyaları olmayan kontrol qrup arasında müxtəlif stomatoloji vəziyyətlərin yayılma tezliyini qiymətləndirmək məqsədilə müqayisəli təhlil aparılmışdır.

Tədqiqatın nəticələri göstərmişdir ki, stomatoloji göstəricilər baxımından RA diaqnozu qoyulmuş pasiyentlər və sağlam kontrol qrup arasında əhəmiyyətli fərqlər mövcuddur. Parodontit revmatoid artritli xəstələrin 63,4%-də müşahidə edilmişdir ki, bu da kontrol qrupundakı göstəricidən (33,8%) xeyli yüksəkdir. Müqayisə edilən qruplar arasında müəyyən olunan bu fərq statistik cəhətdən yüksək dərəcədə əhəmiyyətli olmuşdur ($p<0,001$). Bu fakt revmatoid artritlə parodontal xəstəliyin inkişafı arasında güclü korrelyasiya olduğunu təsdiq edir və parodontal patologiyaların revmatoid artritli xəstələrinin klinik qiymətləndirilməsində nəzərə alınmasının zəruriliyini göstərir.

Aparılmış təhlil göstərmişdir ki, revmatoid artritli pasiyentlərdə gingivitin yayılma tezliyi 15,5% təşkil etmişdir ki, bu da kontrol qrupda müşahidə edilən 10%-lik göstəricidən əhəmiyyətli dərəcədə yüksəkdir. Fərqlərin nisbətən kiçik olmasına baxmayaraq, əldə olunmuş nəticə statistik cəhətdən yüksək dərəcədə əhəmiyyətli

olmuşdur ($p<0,001$). Bu fakt, revmatoid artrit immunopatoloji mexanizmlərinin ağız boşluğunun selikli qişasında iltihabi proseslərə qarşı həssaslığın artmasına səbəb ola biləcəyini göstərir. İlk iltihabi dəyişikliklərin belə nəticə verməsi, revmatoid artritli xəstələrinin parodontal toxumalarının daha zəif müdafiə mexanizmlərinə malik ola biləcəyini və nəticədə xronik iltihabi proseslərin inkişafına daha çox meyilli olduqlarını təsdiqləyir.

Diş kariyesinin rastgəlmə tezliyi hər iki qrupda yüksək olmuşdur: revmatoid artritli xəstələrin 88,7%-də, kontrol qrupunda isə 90%-də. Lakin bu fərq statistik əhəmiyyət kəsb etməmişdir ($p>0,05$). Buna əsaslanaraq, kariyesin inkişafında revmatoid artrit əhəmiyyətli rol oynamadığını deyə bilərik.

Pulpit hallarında isə statistik cəhətdən əhəmiyyətli fərq qeydə alınmışdır: Revmatoid artritli xəstələrin 33,3%-də, kontrol qrupunun isə 20%-də pulpita rast gəlinmişdir ($p<0,05$). Bu nəticəyə görə xronik iltihabi proseslərin diş pulpasının sağlamlığına kumulyativ təsir göstərə bildiyini ehtimal etmək olar.

Ağız boşluğu selikli qişasının xəstəliklərinə revmatoid artritli olan şəxslərdə kontrol qrupuna nisbətən təxminən 2,7 dəfə daha çox rast gəlinmişdir ($p<0,01$) ki, bu da sistemli autoimmun iltihabla selikli qişa arasında potensial assosiasyanın mövcudluğunu göstərir. Eyni zamanda, qeyri-kariyoz mənşəli sərt toxuma dəyişiklikləri əsas qrupda kontrol qrupdakına nisbətən təx-

minən 1,5 dəfə daha çox müşahidə edilmişdir ($p<0,05$). Bu isə xronik sistem xəstəliyi fonunda mineral metabolizmində və ya emalın bütövlüyündə dəyişikliklər ola biləcəyini göstərir.

Maraqlıdır ki, zirvə periodontitin yayılma tezliyi revmatoid artritli xəstələrdə 21,9%, kontrol qrupunda 11,5% olmuşdur. Fərq statistik əhəmiyyət daşımışdır ($p<0,05$).

Parodontal sağlamlığın qiymətləndirilməsi zamanı 123 revmatoid artritli pasiyentdən 50-də (40,7%) diş daşının mövcudluğu, 36,6%-də isə periodontal ciblərin formalaşması müəyyən edilmişdir. Diqqətəlayiq məqam odur ki, ağız gigiyenasını qənaətbəxş səviyyədə saxlayan 25 pasiyentdən 11-də yüksək dərəcədə dişdaşı aşkarlanmışdır. Bundan əlavə, ağız gigiyenası zəif olan 50 pasiyentdən 28%-də periodontal ciblərin dərinliyinin 6 mm və ya daha artıq olduğu qeydə alınmışdır.

Revmatoid artritli xəstələrdə diş ərpi və diş daşına daha çox rast gəlinmişdir, onların yayılma tezliyi 40,7% olmuşdur. Bu pasiyentlərdə digər periodontal göstəricilər də qiymətləndirilmiş və somatik xəstəliyi olmayan kontrol qrupu ilə müqayisə edilmişdir. Yod indeksi revmatoid artritli xəstələrdə ($n=123$) kontrol

qrupundakından statistik cəhətdən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənmişdir, müvafiq surətdə $3,42 \pm 0,93$ və $3,05 \pm 0,88$ ($p<0,05$). Gingival indeks isə revmatoid artrit xəstələrində $1,20 \pm 0,15$, müqayisə qrupunda isə $1,28 \pm 0,17$ olmuşdur; bu fərq statistik cəhətdən əhəmiyyət daşımamışdır ($p>0,05$). Nəticə etibarilə, periodontal göstəricilərin qiymətləndirilməsi Svarkovun yod indeksi və Fuks indeksinin revmatoid artritli xəstələrlə sağlam kontrol qrupu arasında statistik cəhətdən əhəmiyyətli fərqlənmişdir (müvafiq olaraq $p<0,05$ və $p<0,01$).

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, revmatoid artritli pasiyentlər somatik xəstəlikləri olmayanlarla müqayisədə bir sıra stomatoloji patologiyalara — xüsusilə periodontit, gingivit, pulpit və selikli qışa xəstəliklərinə — daha yüksək tezliklə məruz qalırlar. Əksinə, diş kariyesinin yayılma tezliyi qruplar arasında statistik baxımdan əhəmiyyətli fərqlənməmişdir. Revmatoid artritli xəstələrdə ağız boşluğunun iltihabi xəstəliklərinin tezliyinin artması əsas immunopatoloji mexanizmlərlə əlaqəli ola bilər. Bu nəticələr, revmatoid artritli pasiyentlərin ağız sağlamlığının diqqətlə izlənilməsinin və erkən müdaxilənin vacib olduğunu göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. Smolen J. F., Aletaha D., Barton A. et al. Rheumatoid arthritis // Nat Rev Dis Primers 4, 18001, 2018. <https://doi.org/10.1038/nrdp.2018.1>
2. Huseynova A.S., Kerimova I.A., Rahimova R.R. The role of the Vitamin D / parathormone system in the pathogenesis of bone metabolism disorders in rheumatoid arthritis // Azerbaijan Medical Journal, 2019, (1), p.36-39
3. Hitchon C. A., Khan, S.B., Elias B.T et al. Prevalence and incidence of rheumatoid arthritis in Canadian First Nations and non-First Nations people: a population-based study // JCR: Journal of Clinical Rheumatology, 2020, No5, 2020: 169-175.
4. Aliyev B.F. Prevalence of caries and its complications and retrospective analysis of treatment // Azerbaijan Medical Journal, Baku. -2020, No. 3, pp. 29-35.
5. Əliyev B.F. Periodontitli xəstələrdə apikal periodontun iltihabi dəyişikliklərinin xarakteri nəzərə alınmaqla optimal müalicə metodunun seçilməsi // Azerbaijan Medical Journal. – 2022. – №. 3. – C. 13-20.
6. Fuggle R., Smith T., Kaul, A., et al. Hand to Mouth: A Systematic Review and Meta-Analysis of the Association between Rheumatoid Arthritis and Periodontitis. Frontiers in immunology, 2016, vol. 7 80. 2, doi:10.3389/fimmu.2016.00080
7. Möller B., Bender P., Eick S., et al. Treatment of severe periodontitis may improve clinical disease activity in otherwise treatment-refractory rheumatoid arthritis patients // Rheumatology (Oxford, England) vol., 2020, 59,1: 243-245. doi:10.1093/rheumatology/kez287
8. Yusubova Sh. R., Huseynova, S. T., Ahmedzade, U. I. et al. "Structure and prevalence of dental diseases in patients with early stages of chronic kidney disease in Azerbaijan // World of Medicine and Biology, 2025, 21.92: 141-145. DOI 10.26724/2079-8334-2025-2-92-141-145
9. Zhao X., Liu, Z., Shu D. et al. Association of Periodontitis with Rheumatoid Arthritis and the Effect of Non-Surgical Periodontal Treatment on Disease Activity in Patients with Rheumatoid Arthritis. Medical science monitor: international medical journal of experimental and clinical research, 2018, vol. 24 5802-5810. doi:10.12659/MSM.909117
10. Potempa J., Mydel P., Koziel J. The case for periodontitis in the pathogenesis of rheumatoid arthritis // Nature Reviews Rheumatology. – 2017. – T. 13. – №. 10. – C. 606-620.

СТРУКТУРА И РАСПРОСТРАНЕННОСТЬ СТОМАТОЛОГИЧЕСКИХ ЗАБОЛЕВАНИЙ У БОЛЬНЫХ РЕВМАТОИДНЫМ АРТРИТОМ

Ш.Р.Юсубова, Р.М.Мамедов, С.Т.Гусейнова, А.Р.Ализаде, Ш.А.Маммадова

*Кафедра терапевтической стоматологии Азербайджанского медицинского университета,
Баку, Азербайджан*

Резюме. В статье представлена информация о проведенном исследовании, направленном на изучение распространенности и структуры стоматологических заболеваний у больных ревматоидным артритом (РА). Из 123 пациентов с РА, включенных в исследование, у 78 выявлен хронический генерализованный пародонтит. 130 практически здоровых лиц составили контрольную группы. Результаты исследования показали, что пародонтит наблюдался у 63,4% больных РА, что достоверно превышает показатель контрольной группы (33,8%). Различия между сравниваемыми группами статистически высокосignимы ($p < 0,001$). Наличие зубного камня выявлено у 54,7% больных ревматоидным артритом, а образование пародонтальных карманов – у 36,6%. Из 25 пациентов, соблюдавших удовлетворительную гигиену полости рта, у 11 наблюдалось высокое содержание зубного камня. Кроме того, у 28% из 50 пациентов с плохой гигиеной полости рта глубина пародонтальных карманов составляла 6 мм и более. Это подтверждает тесную взаимосвязь между РА и развитием заболеваний пародонта, что подчёркивает необходимость учитывать патологию пародонта при клиническом обследовании пациентов с РА.

STRUCTURE AND PREVALENCE OF DENTAL DISEASES IN PATIENTS WITH RHEUMATOID ARTHRITIS

Sh.R.Yusubova, R.M.Mammadov, S.T.Huseynova, A.R.Alizadeh, Sh.A.Mammadova

Department of Therapeutic Dentistry, Azerbaijan Medical University, Baku, Azerbaijan

Summary. The article presents information about a study conducted to investigate the prevalence and structure of dental diseases in patients with rheumatoid arthritis.

A total of 123 patients with rheumatoid arthritis were included in the study, while 130 practically healthy individuals constituted the control group. Periodontitis was observed in 78 (63.4%) patients with rheumatoid arthritis. The presence of dental calculus was detected in 54.7% of patients with rheumatoid arthritis, and periodontal pocket formation was identified in 36.6% of cases. Among 25 patients who maintained satisfactory oral hygiene, dental calculus was detected in 11 individuals. Additionally, among 50 patients with poor oral hygiene, periodontal pocket depth of 6 mm or greater was recorded in 28% of cases. The strong correlation between rheumatoid arthritis and the development of periodontal disease indicates the necessity of considering periodontal pathologies in the clinical assessment of patients with rheumatoid arthritis.

Müəlliflə əlaqət üçün:

Şəhla Rafael qızı Yusubova, Azərbaycan Tibb Universitetinin Terapevtik stomatologiya kafedrası, Bakı, Azərbaycan

E-mail: kombc@mail.ru

Təqdim edilmişdir: 02.10.2025

Qəbul edilmişdir: 19.01.2026